

Marlena Gruda
Jagiellonian University in Kraków
marlena.gruda@uj.edu.pl
ORCID: 0000-0003-4333-4361

POZNAŃSKIE STUDIA SLAWISTYCZNE
NR 26 (2024)
DOI: 10.14746/pss.2024.26.2

Data przesłania tekstu do redakcji: 8.01.2024
Data przyjęcia tekstu do druku: 4.06.2024

Ślady obecności Argonautów w imaginarium kultury słoweńskiej

ABSTRACT: Gruda Marlena, *Traces of the Presence of the Argonauts in the Imaginarium of Slovenian Culture*, "Poznańskie Studia Slawistyczne" 26. Poznań 2024. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne," Adam Mickiewicz University, Poznań, pp. 45–65. ISSN 2084-3011.

Abstract: The myth of the Argonauts, well-known in Greek mythology, has made its mark in the consciousness of the Slovenians as an important element indicating the connection of Slovenian culture with ancient culture. The basis for the following thesis is the assumption of the so-called Danubian version of the myth according to which the Argonauts, returning from the Black Sea (Colchis in Georgia), visited the territory of present-day Slovenia and founded the city of Emona. The incorporation of this version in the epic poem of Apollonius of Rhodes has increased the interest among researchers of the history of Ljubljana as well as inspired artists to reinterpret the voyage of the Argonauts in culture. The aim of this work is to explore the traces of the Argonauts' presence in the imaginary memory of Slovenes in Slovenian literature, taking into regard the status and functioning of the Argonauts myth in the literary and non-literary reality of Slovenia.

KEYWORDS: Argonauts; journey; myth; historical narrative; trace; map

This is an open access article licensed under the Creative Commons BY-ND 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>). © Copyright by the Author(s).

Wprowadzenie

Znany z mitologii greckiej mit o Argonautach zapisał się w świadomości Słoweńców jako mit założycielski Emony (aktualnie Lublany), jednego z głównych miast Cesarstwa Rzymskiego, którego początek datuje się na rok 1222 p.n.e. (Schönleben, 1681, 83–85). Podstawą do postawienia tezy o związku mitu o Argonautach z historią i kulturą Słowenii jest przyjęcie założenia, iż Argonauci podczas powrotu znad Morza Czarnego (Kolchidy na terenie dzisiejszej Gruzji) do Grecji przemierzali tereny obecnej Słowenii i z powodu trudności związanych z brakiem połączenia rzecznego z Morzem Adriatyckim zatrzymali się w Nauportus (dzisiaj: Vrhnika) (v. Žmuc, 2010, 46). W tym czasie, jak pisali greccy historycy Zosimos i Sozomenos w V wieku (Schönleben, 1674, 2), Argonauci założyli osadę w centrum Słowenii (Emona) i zasymilowali się z lokalną społecznością. Ślady ich obecności w postaci wytworów kultury materialnej opisane zostały m.in. w opracowaniu pt. *Ljubljani-ca – kulturna dediščina reke*, w którym Marjeta Sašel Kos, w tekście pt. *Ljubljani-ca in mit o Argonavtih* (Kos, 2009, 110–113) odniosła się także do związku mitu o Argonautach z historią Emony. Wymieniła w nim inne możliwe trasy powrotu Argonautów do ojczyzny, co wynikało z ogólnej świadomości istnienia różnych wersji mitu o wyprawie Jazona. Dla pamięci zbiorowej Słoweńców znaczący jest jednak fakt uwzględnienia tej właśnie drogi (tzw. wersji dunajskiej) w najważniejszym dziele traktującym o wyprawie Argonautów, eposie Apolloniosa z Rodos (lata 295–215 p.n.e.) pt. *Wyprawa Argonautów po złote runo (Argonautika)*, które stało się punktem zaczepienia dla dalszych badań naukowców i prototekstem (Nycz, 1996, 22) lub prefiguracją (Ricoeur, 2018, 86) dla interpretacji podróży Argonautów w kulturze. Dzieło to bowiem, opatrzone zapisem przebiegu trasy na załączonych mapach, zapoczątkowało poszukiwania historyków i archeologów celem dotarcia do dokumentów potwierdzających tezę o związku kultury słoweńskiej z kulturą antyczną, w tym zgodność omawianego mitu z realnością, oraz stało się źródłem inspiracji dla słoweńskich pisarzy włączających mit o Argonautach do kultury słoweńskiej (France Prešeren, *Elegija moim rojakom*, 1832; Radivoj Rehar, *Argonavti*, 1996; Janez Jalen, *Bobri*, 1942; Dane Zajc, *Argonavti*, 1999; Gaja Kos, *Junki z ladje Argo*, 2013; Andreja Peklar, *Fant z rdečo*

kapico, 2005). Celem mojej pracy jest zbadanie śladów obecności Argonautów w pamięci historycznej i wyobrażonej Słoweńców w literaturze słoweńskiej, z uwzględnieniem statusu i sposobu funkcjonowania mitu o Argonautach w rzeczywistości literackiej i pozaliterackiej Słowenii.

Między mitem a rzeczywistością

Rozważania na temat interpretacji literackich podróży Argonautów należałoby rozpocząć od określenia statusu mitu o Argonautach w słoweńskiej myśli historycznej i w kulturze. Kluczowe dla badań na temat związku mitu o Argonautach z historią Emony jest uznanie przez trzech historyków: Antona Tomaža Linharta (1756–1795), Janeza Vajkarda Valvasora (1641–1693) i Janeza Ludvika Schönlebena (1618–1681) obecności Argonautów na ziemiach słoweńskich za fakt historyczny (Lavrič, 2003, 37). Pierwsze wzmianki na ten temat pojawiły się w tekstach Schönlebena pt. *Aemona vindicata, sive Labaco Metropoli Carnioliae vetus Aemonae nomen jure assertum* (1674) i *Carniola antiqua et nova* (1681) i wywołały natychmiastową reakcję w postaci rozmaitych interpretacji artystycznych mitu (Županek, 2010, 27). Do najwybitniejszych pochodzących z XVII wieku należą grafika Janeza Vajkarda Valvasora opublikowana w jego wielotomowej pracy na temat historii, geografii, etnografii i kultury Słowenii (*Slava vojvodine Kranjske*, 1689), pt. *Argonavti gradijo Emono*¹ (*Argonauci budują Emonę*); Lapidarium – trzynaście rzymskich kamieni postawionych w centrum Lublany z inicjatywy Janeza Gregora Dolničara (1655–1719); oraz zaproponowana przez Francesca Robbe fontanna *Robbov vodnjak* umiejscowiona przed ratuszem w Lublanie,

1 Grafika została umieszczona obok zapisu Valvasora w piątej księdze *Slavy vojvodine Kranjske* (1689) na temat powstania Emony: „Jazon zbudował osadę w miejscu, gdzie dzisiaj znajduje się przedmieście lub wieś Krakovo [...] Emona stała się później wielkim miastem, co widać dzisiaj” (Valvasor, 1689, II, 5, 237). Jak zaznacza badacz twórczości Valvasora, Branko Reisp, dzieło Valvasora jest produktem panujących czasów (XVII wieku), w których panowało przekonanie, iż „długa historia” miejsca stanowi o jego wyjątkowości. Odnosiło się to także do Lublany, dlatego, jak pisze Ratzresen, takim twierdzeniom nie należy poświęcać zbyt wiele uwagi (v. Žmuc, 2010, 54).

przedstawiająca trzy bóstwa rzeczne: Neptuna, Savusa (bóstwo rzeki Sava) i Nauportusa (bóstwo rzeki Ljubljanica), dzięki którym, jak się podaje, Argonauci przedostali się na łodzi Argo do Vrhniki pod Lublaną, a następnie do Morza Adriatyckiego (v. Županek, 2010, 30). Powyższe przykłady interpretacji artystycznych wskazują na ślady obecności Argonautów na terenie dzisiejszej Słowenii, współwystępujące z innymi śladami, takimi jak wytwory materialne w formie np. srebrnej pieczęci miasta Lublana z xv wieku (v. Žmuc, 2010, 54) z wygrawerowaną podobizną strzegącego złote runo smoka, którego Jazon miał pokonać w Kolchidzie. Valvasor uznaje ten artefakt za namacalny dowód potwierdzający tezę o realnej obecności Argonautów w Lublanie. Kontynuatorami jego myśli byli: Janez Gregor Dolničar, autor słów: „Pozdravljena, častitljiva Jazonova hči, počitek argonavtov, [...], zaščitnica vernosti, prestol pravice, svetišče muz in dragulj radosti”² (cit. per: Žmuc, 2010, 54), Aleš Sigmunt Dolničar, twórca personifikacji Emony opublikowanej w *Epitome Chronologica, Labaci 1714*³ czy Jurij Andrej Gladič, autor pieśni pochwalnej na cześć Emony (Kokole, 2006, 256–257). Podobnych przykładów powstałych w ramach programu ożywiania tradycji emońskiej w wiekach xvii i xviii, tzw. *Aemona rediviva*, będących wyrazem lokalnego patriotyzmu i dumy Słoweńców z takiej wersji historii (Lavrič, 2003, 37) jest znacznie więcej (cf. Žmuc, 2010, 52), także później⁴. Na szczególną uwagę zasługuje historyczny fresk Ivana

2 „Bądź pozdrowiona, czcigodna córko Jazona, ukojenie Argonautów, [...] obrończyni wierności, tronie prawa, świątynio muz i klejnocie radości”. Wszystkie przekłady w artykule, jeśli przypis nie wskazuje inaczej, pochodzą od autorki artykułu.

3 Emona przedstawiona jest jako zmęczona kobieta na tronie umiejscowionym na łodzi Argo (Kokole, 2006, 256–257).

4 W xix wieku nastąpiła zmiana w postrzeganiu mitu o Argonautach, na którą wpłynęło zdanie Valentina Vodnika (1758–1819) podważające wiarygodność antycznych źródeł historycznych oraz zmieniające status tekstów traktujących o założeniu Emony. Vodnik zapisał w *Geschichte des Herzogthums Krain, des Gebiethes von Triest und der Grafschaft Görz* w 1809 roku (słw. *Zgodovina vojvodine Kranjske, Trsta in Goriške grofije*), że twierdzenie Pliniusza, iż Emona została zbudowana w 1222 r. p.n.e. przez Argonautów to bajka ludowa, ponieważ miasto istniało już wcześniej (v. Polajnar, 2010, 87). Istnieją zdania, iż zapis Vodnika mógł doprowadzić do wznowienia badań historycznych i archeologicznych nad historią Emony/Lublany. Znaczącym

Vavpotiča wygrawerowany na ścianie Liceum Ekonomicznego w Lublanie w 1936/1937 roku pt. *Prihod Argonavtov*, (Przybycie Argonautów) (v. Mileva-Blažič, 2015, 34). Jego pojawienie się w XX wieku jest potwierdzeniem wciąż żywej obecności i aktualności mitu o wyprawie po złote runo w pamięci zbiorowej Słoweńców.

Fot. 1. *Argonavti gradijo Emono* (v. Županek, 2010, 28)

Fot. 2. Ivan Vavpotič, *Prihod Argonavtov* (1936/1937)
(v. Mileva-Blažič, 2015, 34)

punktem zaczepienia dla poszukiwań zmierzających do określenia czasu osiedlenia się Słoweńców/Słowian na terenie dzisiejszej Słowenii były próby odpowiedzi na pytanie, czy „prahistoryczna” droga, która miała być utworzona przez Argonautów podczas powrotu do Grecji i miała stać się głównym szlakiem handlowym łączącym Morze Czarne z Morzem Adriatyckim istniała przed 1222 rokiem p.n.e. (więcej na ten temat: Polajnar, 2010, 87–92).

Jak zauważa Bernadeta Županek, mit o Argonautach znacząco wpłynął na samoświadomość Słoweńców i postrzeganie samych siebie, także w kontekście europejskim. Zdaniem badaczki dziejów Lublany chęć udowodnienia związku historii Emony z mitem o Argonautach wynikały z idei wspólnej antycznej przeszłości, dzięki której Słoweńcy mogliby uznać siebie za element, który wpłynął na kształt dzisiejszej Europy (Županek, 2010, 36–38). Przyjęcie tego stanowiska pociągało za sobą dążenie jego utrwalenia w pamięci zbiorowej Słoweńców za pomocą nawiązujących do wspomnianego mitu tekstów historycznych, tekstów kultury, dzieł sztuki, wytworów kultury materialnej i symboli obecnych w przestrzeni społecznej, takich jak np. figura smoka w herbie miasta Lublana⁵ czy wizerunek łodzi Argo w herbie miasta Vrhnika. Dlatego wzmianki na temat mitu o Argonautach pojawiają się także w późniejszych opracowaniach historycznych, m.in. w monografii zbiorowej pt. *Zgodovina Slovencev* (1979) w rozdziale dotyczącym szlaków handlowych na terenie dzisiejszej Słowenii w źródłach antycznych (m.in. greckiego geografa Herodota) czy w pozycji pt. *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertlacev do Slovanov* (1999) na temat podróży Argonautów rzeką Hister/Istros (dzisiaj: Dunaj) znad Morza Czarnego do Morza Adriatyckiego. O Argonautach pisali autorzy tekstów w obszernej publikacji na temat dziejów Ljubljany pod redakcją Bernardy Županek (2010) oraz w pozycji poświęconej rzece Ljubljanica pt. *Ljubljana – kulturna dediščina reke* (2009), a także literaturoznawcy: Milena Mileva-Blažič i Igor Škamperle. Podstawowym punktem odniesienia wszystkich powstałych interpretacji artystycznych będących śladami obecności Argonautów w imaginarium kultury słoweńskiej jest mit o Argonautach (w różnych wersjach) oraz mapa trasy podróży drużyny Jazona zamieszczona w eposie Apolloniosa z Rodos.

5 I. Sivec, *Emona – mesto, ki stoji že dva tisoč let*, „Davnopis”, styczeń 2014., <https://tinyurl.com/4yk9k244>. (10.10.2023).

Wyprawa Argonautów po złote runo

Historia Jazona i Argonautów doczekała się wielu wersji zapisanych w różnych źródłach pochodzących z różnych okresów. Przyjęto, iż wyprawa Argonautów po złote runo odbyła się w XIII wieku p.n.e., a mit został spisany w III wieku p.n.e. Emila Žybert-Pruchnicka, tłumacza *Wyprawy Argonautów po złote runo* Apolloniosa z Rodos (2012) podaje streszczenie jednolitej wersji mitu o Argonautach:

[...] Pelias otrzymał wyrocznie, wedle której powinien strzec się człowieka przychodzącego z jednym tylko sandałem. Otóż pewnego dnia Jazon przeprowadził się przez rzekę Anauros i zgubił wtedy sandał. By uniknąć śmierci, Pelias namówił Jazona do wyprawienia się po złote runo do Kolchidy. (Niektóre źródła przekazują wersję, jakoby Pelias powiedział Jazonowi, iż we śnie objawiona została mu wola Zeusa, który rozkazał przywieźć złote runo do Jolkos, co pozwoliłoby przebłagać władcę bogów za to, że próbowano złożyć ofiarę z dzieci u jego ołtarza).

Jazon zwołał na wyprawę największych herosów Hellady z pokolenia przed wojną trojańską. Wyłynęli oni na okręcie Argo ('Szybka'), zbudowanym przy udziale Ateny, i po wielu niebezpieczeństwach dotarli do Kolchidy. Tam Jazon ponownie został poddany próbie, ponieważ Ajetes ofiarował mu runo tylko od warunkiem, że ujarzmi zięjące ogniem byki, którymi następnie zaorze pole Aresa, a wreszcie pokona wojowników wyrosłych ze smoczycich zębów. Heros poddał wyzwaniu przy pomocy zakochanej w nim czarownicy Medei, córki Ajetesa, która dała mu magiczny środek, a ten sprawił, że na przeciąg jednego dnia Jazon stał się równy bogom, a także poradziła mu, jak należy pokonać smoczycich wojowników. Kolchidzka księżniczka pomogła również zabrać z Gaju Aresa złote runo, po czym razem z Jazonem zbiegła do Hellady. Podczas ucieczki, aby zatrzymać pościg, Medea zabiła swego młodszego brata, Apsyrtosa, i wrzuciła jego ciało do morza (Apollonios wybiera tu inną wersję mitu, według której starszy od siostry Apsyrtos został zabity przez Jazona w wyniku spisku, jaki na jego życie uknuli kochankowie). Po powrocie do Jolkos oboje ukarali Peliasa w ten sposób, iż pod pozorem przywrócenia mu młodości Medea nakłoniła córki króla, aby zabiły ojca i ugotowały jego poćwiartowane zwłoki

w kotle. Tym samym zemsta Hery się dopełniła (Żybert-Pruchnicka, 2012, 24–25).

Dla słoweńskiej pamięci zbiorowej największe znaczenie ma księga czwarta *Wyprawy Argonautów po złote runo* (*Argonautika*), w której Apollonios odwołuje się do dunajskiej wersji trasy powrotu Argonautów z nad Morza Czarnego przez tereny dzisiejszej Słowenii. Słoweńskie tłumaczenie eposu Apolloniosa opatrzone zostało obszernym posłowiem tłumacza Huberta Klemenza (2008), do którego zostały dołączone opisy osób i miejsc, liczne mapy i zdjęcia prezentujące kolejne etapy podróży (Ljubljansko barje, Ljubljanska kotlina, Planinsko polje, Postojna, Logaško polje, Vrhnika, Vipavska dolina i ujście Soczy), czego nie można znaleźć w tłumaczeniu polskim (2012).

Polska tłumaczka w posłowiu zaznacza, iż opowieść o drodze powrotnej ma znacznie bardziej charakter fantastyczny niż opowieść w części pierwszej i drugiej, gdzie opis szlaku przypomina niekiedy periplusy (dosłownie 'opłynięcie'), czyli antyczne przewodniki dla żeglarzy podające informacje o konfiguracji wybrzeża, a niekiedy także krain w głębi lądu (Żybert-Pruchnicka, 2012, 31). Jej zdaniem bajkowość tej partii, przypominającej *Odyseję*, podkreśla też fakt, iż przedstawiona trasa zakłada istnienie połączenia Morza Czarnego z Adriatykiem poprzez rzekę Istros (Dunaj) oraz Morza Adriatyckiego i Tyrreńskiego z Okeanosem (rzeką, która według Greków opływała cały świat) poprzez system rzeczny Rodanu, Padu i Renu (Żybert-Pruchnicka, 2012, 31), co dla słoweńskiej interpretacji eposu okazało się informacją kluczową i zapoczątkowało historię interpretacji mitu w kulturze słoweńskiej.

Mapa i trasa jako ślad

Mapa trasy powrotu Argonautów do ojczyzny przez tereny dzisiejszej Słowenii okazała się znacząca dla ukonstytuowania się tożsamości zbiorowej Słoweńców opartej na świadomości bądź wyobrażeniu związku kultury słoweńskiej z kulturą antyczną. Dla analizy rozmaitych dyskursów, w tym interpretacji literackich omawianego tematu istotny jest fakt, iż mapa jest zjawiskiem pogranicznym i wędrującym (Kanończuk,

Fot. 3. Mapa podróży Argonautów udostępniona w publikacji: Bratož, Rebolj, 2003 (v. Mahnič, 2005, 328)

Fot. 4. Mapa podróży Argonautów opublikowana w słoweńskim tłumaczeniu eposu Apolloniosa z Rodos (Clemenz, 2008)

2011, 255–264), często wykorzystywanym celem figuralizacji aktu kreacji światów (Rybicka, 2014, 151), co tłumaczy obecność wielu intertekstów powstałych w oparciu o mapę podróży Argonautów.

Mapa sama w sobie jest jednym z elementów geografii ideologicznej pojmowanej jako instrument tworzenia narodu jako wspólnoty wyobrażonej w oparciu o przynależność do określonego terytorium. To nie

tylko, jak pisze Yi-Fu Tuan, przemiana „amorficznej przestrzeni w artykułowaną przestrzeń geograficzną” (Tuan, 1987, 112), lecz także ważny element służący podtrzymywaniu tożsamości człowieka, wyraz kontroli nad przestrzenią i narzędzie władzy (Harley, 1995, 21). Aby mapa miała znaczenie, konieczna jest równowaga między trzema elementami: słowem, obrazem i terytorium przedstawionym na mapie. Jak uważa Igor Piotrowski, są to składniki niezbędne do zaistnienia mapy i ich homeostaza decyduje o sensie tego semioforu (Piotrowski, 2010, 130–131). W przypadku map z III w. p.n.e. trudno mówić o tej równowadze, co nie stanowiło o odrzuceniu ich jako niewiarygodnego źródła historycznego.

Rozszerzeniem pojęcia mapy jest mapa przedstawiająca zapis trasy podróży. Nie jest już wtedy wtórnym odzwierciedleniem obrazu terytorium, lecz projekcją działania (minionego lub planowanego), zakładającą ruch i przemieszczenie w terenie. Jej podstawową funkcją jest przedstawienie przebiegu trasy zmiany miejsca w przestrzeni geograficznej ze wskazaniem skutku uzyskanego dzięki trasie lub informacji niezbędnej do określenia ograniczeń trasy. Zdaniem Michela de Certeau relacja między mapą a trasą zasadza się na różnicy między *działać* a *widzieć*, między dyskursywnym ciągiem działań a scalającym spłaszczeniem postrzeżeń (Certeau, 2008, 119). Mapa ma jasno określone granice, natomiast zapis trasy umożliwia przejście do opowieści. Przestrzeń w zapisie trasy jest topologiczna, czyli odnosząca się do przekształceń, natomiast w mapie jest topiczna, czyli określająca miejsce. Dzięki mapom i zapisom tras możliwe jest stworzenie opowieści przestrzennych opartych na działaniu.

Zapis trasy na mapie rozumiany jako ślad pewnego działania w przestrzeni można rozumieć także w szerszym kontekście i powiązać ślad z recepcją mitu o Argonautach przez Słoweńców. Ślad w filozofii, począwszy od Platona, związany był z kategorią mimesis, koncepcją pamięci i zapamiętywania. Nie jest jednak tożsamy z pamięcią, jak twierdzi Barbara Skarga. Badaczka uważa, że pamięć jest pojęciem z dziedziny psychologii, obejmującym rozmaite regiony przeszłości, do których mamy stosunek obojętny, natomiast ślad jest pojęciem z dziedziny ontologii, który obojętny nie jest (Skarga, 2012, 75). Z moich obserwacji wynika, że świadomość obecności Argonautów na terenach dzisiejszej Słowenii podczas podróży Argonautów nie jest Słoweńcom obojętna

i wciąż żyje w ich pamięci kulturowej, o czym świadczy żywa obecność mitu w kulturze także dziś. Zapis na mapie trasy powrotu Argonautów znad Morza Czarnego jest zatem śladem obecności Argonautów, stanowiącym o świadomości i tożsamości zbiorowej Słoweńców.

Pozostawianie śladu było równoznaczne z odciskaniem, odbijaniem, po części także wymazywaniem i wycieraniem. Zdaniem Platona ślad jest sposobem przejawiania się, oznacza rzeczywistość i do niej odsyła, jest bytem materialnym, utrzymuje się i trwa, lecz, jak dodaje Andrzej Zawadzki, w pełni swojej „śladowości” może zaistnieć tylko za cenę nieobecności tego, do czego odsyła (Zawadzki, 2009, 206–209). Platon zwraca tutaj uwagę na możliwość zaistnienia śladu jako jedynej obecności lub warunku ukonstytuowania się nieobecności, co jest bliskie myśli współczesnej, iż ślad to nie pozostałość po obecności, lecz coś, co ustanawia obecność, co nie ma formy obrazowej i funkcji przedstawieniowej oraz wykracza poza opozycje bytu/niebytu, pełni/braku, skrytości/jawności. Stanowi o doświadczeniu rzeczywistości i o podmiocie oraz jego rozumieniu siebie i świata. Wydaje się być anonimowy, istniejący bezosobowo, do nikogo nienależący (we francuskim tę bezosobowość określa się wyrażeniem *Ily a*), a także istniejący w formie obecności milczącej, trudnej do określenia, nieoczywistej. Ślad może odwoływać do źródła, lecz nie jest to warunek konieczny jego zaistnienia.

Istnienie mapy z zapisem trasy podróży Argonautów do Grecji nie musi zatem oznaczać, że podróż się realnie odbyła, choć jest znaczącym śladem, który mógł zapoczątkować myślenie o wyprawie i być źródłem wiedzy na temat terytorium oraz doświadczenia jednostki, której wyprawa miałaby dotyczyć, jej percepcji i rozumienia świata. Ten typ śladu można zaliczyć do kategorii metafory „wezwania”, którą Barbara Skarga utożsamia z otwieraniem drogi, pobudzaniem do działania, rozwoju, myślenia i twórczości (Skarga, 2002, 100–105).

Reprezentacje literackie

Pierwszym ważniejszym odniesieniem literackim do wyprawy Argonautów po złote runo, a jednocześnie śladem obecności Argonautów w świadomości Słoweńców jest *Elegija svojim rojakom* France Prešerna,

napisana w 1832 roku, a opublikowana w 1910 roku. W siódmej strofie Prešeren wymienia antyczną nazwę rzeki Ljubljanica, Navport:

V sedem gričih je prebival
volk, in jastreb tankovíd,
ko je že **Navpórt** umival
več sto lét Emone zid.
(Prešeren, 1971, 119).

Elegia do moich rodaków jest utworem o charakterze patriotycznym, w którym podmiot liryczny wzywa Słoweńca (Kranjca) do zmiany postawy życiowej. Krytykuje jego chciwość, brak świadomości historycznej, umiłowanie obcości i niewierność. W zdaniu „na siedmiu wzgórzach jeszcze pały się zwierzęta, gdy Emona już stała” nawiązuje do długiej historii Lublany, która, jak podają historycy, jest starsza od Rzymu (miasta na siedmiu wzgórzach) o 471 lat (v. Žmuc, 2010, 62). Dla podmiotu lirycznego jest to argument przemawiający za docenieniem wartości i wyjątkowości głównego miasta słoweńskiego oraz tego, co słoweńskie poprzez świadomość historyczną i odpowiednią postawę, za wzór stawiawszy Odyseusza.

Kolejne nawiązania pojawiają się XX wieku. Najbardziej reprezentatywnymi przykładami interpretacji wyprawy Jazona po złote runo są dwie powieści: *Bobri*, którą w latach 1942/1943 napisał Janez Jalen oraz *Argonavti* Radislava Rudana z 1943 roku.

Janez Jalen poświęca Argonautom pięć rozdziałów w trzecim tomie powieści traktującej o życiu mieszkańców osady na palach (tzw. *kolišča*)⁶

6 Polski Komitet ds. UNESCO podaje: „Prehistoryczne osady na palach (Austria, Francja, Niemcy, Słowenia, Szwajcaria, Włochy) to obiekt seryjny obejmujący 111 niewielkich obszarów w Alpach i w okolicy Alp [...]. Osady powstawały w latach ok. 5000–500 p.n.e. na brzegach jezior i rzek oraz na terenach podmokłych. Prace wykopaliskowe przeprowadzone tylko w niektórych z tych miejsc dostarczyły materiału, pozwalającego odtworzyć obraz życia codziennego na obszarach górskich Europy w czasach epoki brązu i neolitu. Przyniosły także informacje o sposobach oddziaływania ludzi na środowisko. [...] Osady reprezentują grupę wyjątkowo dobrze zachowanych, bogatych kulturowo miejsc archeologicznych. Stanowią jedno z najważniejszych źródeł badań nad pierwszymi społecznościami

na bagnistym terenie w okolicach Lublany (słw. Ljubljansko barje), której przywódcą był Jelen Ostrorogi, główny bohater powieści. Historia przedstawiana jest z perspektywy tubylców, *koliščarjev*, którzy podchodzą do nieoczekiwanego spotkania z przybyszami z dystansem i ostrożnością, zresztą uzasadnionym, ponieważ opierającym się na widocznej gołym okiem odmienności obcych, opisywanych jako olbrzymi czarnowłosi ludzie ze wschodu⁷ z ogolonymi brodami (Jalen, 1974, 126–127), i na braku wiedzy na ich temat. Nieufność i dystans pogłębia brak porozumienia wynikający z nieznamomości języka a wyrażony w powieści także w postaci ograniczonego prawa obcych do zabrania głosu. Jedyнным pozytywnym uczuciem, które opanowuje tubylców w momencie przybycia Argonautów, jest zachwyt nad statkiem Argo. Jazon, zobaczywszy zaciekawienie tubylców, postanawia zaprosić zainteresowanych do obejrzenia Argo, co ma być okazją do godnego przyjęcia gości, a tym samym przekonania tubylców do swojego pokojowego nastawienia. Gest ten wymusza odwzajemnienie zaproszenia na poczęstunek w domu przywódcy tubylców, lecz w odróżnieniu od większości Argonautów i *koliščarjev*, którzy w efekcie zawiązują przyjaźnię, Jelen nadal czuje wyraźną niechęć do przybyszów i nie chce poświęcać im uwagi, gdyż zakłada, że są przebiegli i mają złe zamiary. Przyjmuje postawę obserwatora, po cichu licząc, że szybko odejdą. W rzeczywistości pobyt Argonautów w osadzie przedłużył się do kilku miesięcy. Obcy integrują się z niektórymi osadnikami, spędzają razem czas, poznają swoje zwyczaje i przekazują sobie wiedzę dotyczącą m.in. technik łowieckich, kuchni, rzemiosła. Ostatecznie *koliščarji* pomagają Argonom rozebrać Argo na części i przenieść je na plecach przez góry, by umożliwić im dotarcie do Morza Adriatyckiego. Część Argonautów wraca do Grecji, a część zostaje i zakłada rodzinę na terenie dzisiejszej Słowenii.

W drugim utworze, pt. *Argonavti*, wydanym niemal w tym samym czasie co *Bobri*, Radislav Rudan⁸ opisuje całą epopeję podróży Argonautów,

rolniczymi tego regionu". V. Polski Komitet ds. UNESCO, *Dziedzictwo kulturowe Słowenia*. <https://www.unesco.pl/?id=300>. (2.01.2024).

7 W eposie Apolloniosa z Rodos członkowie drużyny Jazona mieli jasne włosy (Apollonius Rhodius, 2008, I, 40).

8 Radislav Rudan to pseudonim Radislava Rehara (1894–1969).

uwzględniającej trasę przebiegającą przez tereny słoweńskie. Historia opowiadana jest z perspektywy Argonautów, co z jednej strony odróżnia utwór od powieści Jalena, a z drugiej – stanowi jej ciekawe uzupełnienie. Duża część informacji zawartych w powieściach Jalena i Rudana się pokrywa, zwłaszcza tych dotyczących relacji tubylców (mieszkańców osady na palach) i obcych. Pozostałe elementy fabuły zostały rozbudowane na potrzeby typu narracji. W powieści Rudana do pierwszego spotkania Argonautów ze Słoweńcami dochodzi w części II, w rozdziale xxxiii. Tubylcy wówczas ratują jednego z Argonautów podczas burzy, za co podróżnicy okazują wdzięczność i zabiegają o zawiązanie przyjaźni. Kolejne spotkanie opisane jest w rozdziale xxxiv. Argonauci wyruszają w rejs rzeką Sawą w głąb kraju i docierają do osady na palach (słw. *kolišča*). Tam, podobnie jak u Jalena, nie spotykają się z ciepłym przyjęciem, lecz na widok uzbrojonej grupy ludzi Argonauci spodziewają się ataku: „Gotovo se pripravljajo na napad!”⁹ (Rehar, 1996, 131). W rzeczywistości jednak drużyna Jazona przybywa z nastawieniem pokojowym (Jak u Jalena), o czym planuje poinformować tubylców. Medea mówi:

Sporočimo jim, da nismo sovražniki! Z njimi se moramo sporazume-
ni! Čemu bi po nepotrebnem prelivali kri? Premagati nas itak ne mo-
rejo (Rehar, 1996, 131).

Powiedzmy im, że nie jesteśmy wrogami! Musimy się z nimi dogadać.
Dlaczego mielibyśmy niepotrzebnie doprowadzać do rozlewu krwi?
Przecież i tak nie mogą nas pokonać.

Tubylcy nie godzą się na przyjęcie obcych. Żądają opuszczenia osady przez przybyszów, na co Argonauci, z powodu braku tras alternatywnych, nie zamierzają przystać. Proponują zapłatę za możliwość przejazdu przez ich tereny. Dopiero zdanie Medei doprowadza do zmiany stanowiska tubylców:

9 „Na pewno przygotowują się do ataku!”.

Kdor nam zastavlja pot, se upira volji bogov [...]. Če nas prijateljsko sprejmeš v svojo dežel, se bo tvoj rod pomnožil in v tvojem selišču bo zavladalo blagostanje (Rehar, 1996, 133).

Kto staje nam na drodze, sprzeciwia się woli bogów [...]. Jeśli przyjmiesz nas do swojego kraju jak przyjaciela, twój ród się rozmnoży, a w twojej osadzie zapanuje dobrobyt.

Ostatecznie tubylcy godzą się na przeprawę Argonautów przez tereny słoweńskie. Zaistniałe utrudnienia, wynikające m.in. z nieznamościami języka iliryjskiego przez Argonautów, które potęgują poczucie obcości i zwiększają dystans, nie stanowią dla nich przeszkody na drodze do założenia osady na cudzym terytorium i nadania jej nazwy: „Reki, po kateri so pripluli, so dali ime Nevferta, novi naselbini pa po koliščarskem jezeru Eblana”¹⁰ (Rehar, 1996, 137).

Nazwanie nowo założonej osady, o czym nie ma mowy w powieści *Bobri* (najprawdopodobniej z powodu wybranej perspektywy narracyjnej w powieści), w której stanowisko tubylców jest drugorzędne, stanowi o władzy sprawczej podmiotu, definiującego w ten sposób rzeczywistość, co automatycznie stawia Argonautów na wyższej pozycji społecznej względem ludności autochtonicznej. Brak reakcji tubylców na tego typu manifestację władzy rozumieją jako zgodę na narzucony porządek. W obliczu rozwoju miasta i wzmocnienia jego pozycji, jeden z Argonautów mówi:

Tu spodaj vidim v duhu neštete hiše in svetišča, ceste in trge in na tisoče ljudi. Vsa ta ravnina je eno samo veliko mesto. Stoletja in tisočletja potekajo. Narodi prihajajo in odhajajo, bijejo se krvavi boji, stiske in nadloge tarejo rodove za rodovi, požari in potresi divjajo, [...], toda Eblana stoji še vedno, raste in se širi. Nihče je ne more uničiti (Rehar, 1996, 139).

10 „Rzekę, którą przy płynęli, nazwali Nevferta, a nową osadę na jeziorze koliščarskim, Eblana”.

Tu poniżej wyobrażam sobie niezliczone domy i świątynie, drogi i place i tysiące ludzi. Cała ta równina jest jednym wielkim miastem. Mijają stulecia i tysiąclecia. Narody przychodzą i odchodzą, toczą się krwawe boje, problemy i nieszczęścia nękają ród za rodem, pożary i trzęsienia ziemi szaleją, [...], a Eblana ciągle stoi. Nikt jej nie może zniszczyć.

Kolejną interpretacją literacką, będącą śladem obecności Argonautów w pamięci zbiorowej Słoweńców jest utwór *Argonavti* Dane Zajca (1999) z ilustracjami Mirosława Šuputa. Utwór jest rodzajem redefinicji mitu o Argonautach zaliczanym do bajki współczesnej. Dane Zajc zdecydował się na interpretację wersji mitu innej niż dunajska, a zatem nieuwzględniającej trasy powrotu Argonautów znad Morza Czarnego przez tereny dzisiejszej Słowenii:

Dolga pot je bila pred njimi. [...] Pluli so po rekah in mnogih morjih. Včasih so morali prenašati Argo na ramenih od ene vode čez kopno do drugega morja. Grozile so jim nevarnosti. Včasih so praznovali na kakšnem gostoljubnem otoku. Potem so spet odveslali. Zgubili so smer v neznanem svetu in spet našli pravo. Ko so minila že leta, so se vrnili v Grčijo (Zajc, 1999, 11).

Długo droga była przed nimi. [...] Przemierzali rzeki i liczne morza. Czasami musieli przenosić Argo na plecach z jednej wody przez ląd do innego morza. Groziły im niebezpieczeństwa. Czasami świętowali na jakiejś gościnnej wyspie. Potem znowu wracali na wody. Gubili się w nieznanym świecie i odnajdywali. Po wielu latach wrócili do Grecji.

Jedynym elementem łączącym wersję dunajską z wersją Zajca jest wspomnienie o statku Argo przenoszonym drogą lądową. Zajc jednak nie wymienia miejsc, w których Argonauci mieliby się zatrzymać i przenosić Argo. Takie podejście pozwala traktować utwór Zajca jako dzieło osobne, niepodlegające nacjonalizacji przeszłości przez Słoweńców.

Dwa kolejne przykłady interpretacji to książki skierowane do młodszego czytelnika: *Junaki z ladje Argo* (2013) Gai Kos z ilustracjami Damijana Stepančiča i *Fant z rdečo kapico* (2005) Andrei Peklar. Pierwsza pozycja jest jedną z interpretacji dunajskiej wersji mitu o Argonautach, ściśle

związaną z historią Lublany i stworzoną w nawiązaniu do serii książek *Najlepše antične pripovedke* Gustava Schwaba (1998) oraz artykułu Marjete Šašel Kos w książce poświęconej dziedzictwu kulturalnemu rzeki Ljubljana. Książka, przedstawiająca mit o Argonautach w sposób przejrzysty i zrozumiały, opatrzona jest dodatkowo krótkim wyjaśnieniem pojęcia „mit” oraz prezentacją związku mitu o Argonautach z historią rzeki Ljubljana. Pod względem graficznym można zauważyć nawiązanie do stylu ilustracji drużyny Jazona przedstawionej w książce *Bobri* Janeza Jalena, w której Argonauci przypominają ciemnoskórych Indian.

Druga książka, *Fant z rdečo kapico* (Chłopiec z czerwoną czapczką) prezentuje kolejną, tym razem swobodniejszą interpretację mitu o Argonautach, bazującą na motywie złotego runa, a nie podróży tak, jak w pozostałych przykładach. W tym krótkim tekście pisarka podkreśla wartość dialogu interkulturowego i wykorzystuje w tym celu motyw znany z mitu o wyprawie Jazona po złote runo. Fundamentem utworu (zarówno w płaszczyźnie tekstu, jak i ilustracji) jest złoty kolor. To on określa główną postać bajki, złotego jelenia przypominającego mityczną postać znaną z legendy o Zlatorogu (cf. Kropej Telban, 2008, 120–135). Znaczącym uzupełnieniem treści są ilustracje Andrei Peklar nawiązujące do sztuki epoki brązu i wczesnego żelaza oraz informacje dotyczące organizacji społeczeństw pierwszych cywilizacji (egipskiej, rzymskiej).

Jeleń w utworze Andrei Peklar, podobnie jak w słoweńskiej legendzie, jest postacią mityczną o szczególnym wyglądzie i zdolnościach (złote rogi, umiejętność mówienia). Nie jest jednak postacią pozytywną, lecz zakłócającą spokój i szczęśliwe życie ludności poprzez niszczenie własności ziemskiej. Władca, dostrzegłszy smutek i złość swojego ludu, postanawia pozbyć się przyczyny jego nieszczęścia i wyznacza nagrodę za uśmiercenie jelenia. Wyzwania podejmuje się chłopiec z czerwoną czapczką. Po trzech dniach wędrówki po lesie spotyka złotego jelenia, lecz oczarowany jego pięknem, nie jest w stanie wypuścić strzały z łuku. Postanawia dowiedzieć się, dlaczego jeleni szkodzi ludziom. Chłopiec, poznaawszy prawdę (jeleni mści się na ludziach za odebranie życia jego rodzinie), decyduje się go nie zabijać, lecz zaprosić go do swojego domu. Jeleń już nigdy nie zaszkodzi ludziom, a ludzie nie będą zabijać zwierząt.

W utworze zastosowano typową dla bajki formułę początku, tj. „dawno, dawno temu... w krainie o nieznanej nazwie...” i dosyć nietypową

formułę zakończenia (zamiast „żyli długo i szczęśliwie” pisarka wybiera: „myśliwi odłożyli łuki i już nigdy więcej ich nie użyli”). Na świat przedstawiony składają się elementy świata realnego (organizacja życia społecznego, kultura) i baśniowego (skrzydlate konie, kolorowe ptaki, mówiący jelen z złotymi rogami, magiczna waza, liczby trzy i dziesięć, symboliczny złoty kolor i stygmatyzująca czerwona czapeczka), które tworzą splot połączeń skupionych wokół historii, mimesis i fantazji.

Podsumowanie

Badania nad śladami obecności Argonautów w imaginariu kultury słoweńskiej doprowadziły do potwierdzenia tezy, iż mit o Argonautach jest związany z historią i kulturą Słowenii dzięki przyjęciu tzw. dunajskiej wersji mitu, w której Argonaucci podczas powrotu znan Morza Czarnego do Grecji zatrzymali się na terenach dzisiejszej Słowenii i założyli Emonę. Na popularność tej wersji mitu niewątpliwie wpłynęło uznanie jej przez Apolloniosa z Rodos w najważniejszym dziele traktującym o wyprawie Argonautów, eposie pt. *Wyprawa Argonautów po złote runo*, które wraz z zapisem trasy powrotu drużyny Jazona do Grecji przez terytorium Słowenii stało się punktem odniesienia dla badaczy i interpretatorów podróży Argonautów w kulturze obszaru naddunajskiego, oraz uznanie przeprawy drużyny Jazona przez terytorium dzisiejszej Słowenii za fakt historyczny przez największe autorytety XVII wieku, Antona Tomaža Linhart, Janeza Vajkarda Valvasora i Janeza Ludvika Schönlebena, co w konsekwencji doprowadziło do koncentracji uwagi badaczy na historii Emony i powstania wielu interpretacji tej opowieści w kulturze słoweńskiej.

Do najważniejszych utworów nawiązujących do mitu o Argonautach, omówionych w tej pracy, należą: France Prešeren, *Elegija moim rojakom*, 1832; Radivoj Rehar, *Argonavti*, 1996; Janez Jalen, *Bobri*, 1942; Dane Zajc, *Argonavti*, 1999; Gaja Kos, *Junki z ladje Argo*, 2013; Andreja Peklar, *Fant z rdečo kapico*, 2005. Jedne motywowały do zmiany postępowania i pamięci o tym, co słoweńskie (France Prešeren), inne poruszały wątki relacji swój – obcy, konfrontacji z innością i budowania relacji międzyludzkich, zachęcając tym samym do poszanowania historii i dziedzictwa

narodowego (Radivoj Rehar, Janez Jalen, Andreja Peklar, Gaja Kos), jeszcze inne zachęcały do postawy zdystansowanej, dalekiej od tendencji do nacjonalizacji przeszłości (Dane Zajc). Podstawowym celem wszystkich omówionych tekstów było podtrzymanie pamięci o długiej historii Lublany i Słowenii.

Żywa obecność mitu o Argonautach w świadomości Słoweńców mogła wynikać z chęci udowodnienia związku kultury słoweńskiej z kulturą antyczną. Związek ten miał się opierać na idei wspólnej antycznej przeszłości, dzięki której Słoweńcy mogliby uznać siebie za tych, którzy wpłynęli na kształt dzisiejszej Europy, wzmacniając tym samym poczucie własnej zbiorowej wartości. Być może jest to wystarczający powód dla powstania tak wielu nawiązujących do wspomnianego mitu tekstów historycznych i tekstów kultury, stanowiących ważny wkład w rozwój słoweńskiej kultury, a tym samym tożsamości i świadomości narodowej Słoweńców.

Bibliografia

- Apollonius Rhodius (2008). *Argonavti Apollonija Rodoškega*. Tłum. H. Clemenz, Vrhnika: Galerija 2.
- Apollonios z Rodos (2012). *Wyprawa Argonautów po złote runo (Argonautika)*. Tłum. E. Żybert-Pruchnicka. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Božič, D. (1999). *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertlancev do Slovanov*. Ljubljana: Modrijan.
- Bratož, R., Rebolj, M. (2003). *Grška zgodovina: kratek pregled s temeljnimi viri in izbrano literaturo*. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Certeau, M. (2008). *Wynaleźć codzienność. Sztuki działania*. Tłum. K. Thiel-Jańczuk. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Clemenz, H. (2008). *Argonavti Apollonija Rodoškega: prevod epa, opombe k prevodu ter geografske karte, risbe in slike. Z. 3*. Vrhnika: Galerija 2.
- Čepič, Z. et al. (red.) (1979). *Zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Harley, B. (1995). *Cartes, savoir et pouvoir*. Tłum. Ph. de Lavergne. W: *Les pouvoirs des cartes. Brian Harley et la cartographie*. Red. P. Gould, A. Bailly. Paris: Anthropos.
- Jalen, J. (1974). *Bobri III*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kanończuk, E. (2011). *Mapa w interdyscyplinarnym dialogu geografii, historii i literatury*. „Teksty Drugie”, nr 5, s. 255–264.
- Kokole, M. et al. (red.) (2006). *Mediterranean Myths from Classical Antiquity to the Eighteenth Century*. Ljubljana: ZRC. <https://doi.org/10.3986/9789612541781>

- Kos, G. (2013). *Junki z ladje Argo*. Ilustr. D. Stepančič. Dob pri Domžalah: Založba Miš. Krojej Telban, M. (2008), *Od ajda do zlatorga*. Celovec–Ljubljana–Dunaj: Mohorjeva založba, s. 120–135.
- Lavrič, A. (red.) (2003). *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714*. Ljubljana: France Stele Art History Institute, ZRC SAZU.
- Mahnič, B. (2005). *Slovensko-grški stiki skozi zgodovino*. „Annales“, r. 15, nr 2, s. 327–342.
- Mayr, J.B., Schönleben, J.L. (1674). *Aemona vindicata, sive Labaco Metropoli Carniolae vetus Aemonae nomen jure assertum*. Salzburg: Typis Melchioris Haam Typographi.
- Mileva-Blažič, M. (2015). *Argonavti v slovenski mladinski književnosti*. „Keria“, r.17, nr 2, s. 31–47. <https://doi.org/10.4312/keria.17.2.31-47>
- Nycz, R. (1996). *Sylwy współczesne*. Kraków: Universitas.
- Peklar, A. (2005). *Fant z rdečo kapico*. Ilustr. A. Peklar. Ljubljana: Inštitut za likovno umetnost.
- Piotrowski, I. (2010). *Słowo, obraz, terytorium. W stronę kulturowej analizy map*. W: *Słowo/obraz*, „Almanach Antropologiczny. Communicare“, t. 3. Red. G. Godlewski et al., oprac. I. Kurz, A. Karpowicz. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 125–138.
- Polajnar, J. (2010). *Ljubljana in njeno mesto v antiki. Ustvarjanje stare in slavne zgodovine Ljubljane*. W: B. Županek. *Emona: Mit in resničnost*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej, s. 87–92.
- Prešeren, F. (1971). *Pesnitve in pisma*. Red. A. Slodnjak. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Rehar, R. (1996). *Argonavti*. Cz. 2. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Ricoeur, P. (2018). *Czas i opowieść*. T. 1: *Intryga historyczna i opowieść*. Tłum. M. Frankiewicz. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Rybicka, E. (2014). *Geopoetyka*. Kraków: Universitas.
- Sašel Kos, M. (2009). *Ljubljanica in mit o Argonavtih*. W: P. Turk, J. Istenič, T. Knific, T. Nabergoj (red.). *Ljubljanica – kulturna dediščina reke*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, s. 110–113.
- Schönleben, J.L. (1681). *Carniola antiqua et nova*. Labaci: J.B. Mayr.
- Schwab, G. (1998). *Najlepše antične pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Skarga, B. (2012). *Ślad i obecność*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Škamperle, I. (2020). *Potovanje Argonavtov in njihov prehod iz Podonavja na Jadran v interpretaciji J.L. Schönlebna. Kam so zavili na Ljubljanskih vratih, v Vipavsko dolino ali v Kvarner?*. „Keria“, r. 21, nr 2, s. 51–61. <https://doi.org/10.4312/keria.21.2.51-61>
- Tuan, Y.-F. (1987). *Przestrzeń i miejsce*. Tłum. A. Morawińska. Warszawa: PIW.
- Turk, P., Istenič, J., Knific, T., Nabergoj T. (red.) (2009). *Ljubljanica – kulturna dediščina reke*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Zajc, D. (1999). *Argonavti*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Zawadzki, A. (2009). *Literatura a myśl słaba*. Kraków: Universitas.

- Żybert-Pruchnicka, E. (2012). *Awangardowy tradycjonalista*. W: Apollonios z Rodos. *Wyprawa Argonautów po złote runo (Argonautika)*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, s. 9–45.
- Žmuc, I. (2010). *Pozdravljena, častitljiva Jazonova hči. Argonavtika ali o mitičnih ustanoviteljih Emone/Ljubljane*. W: B. Županek. *Emona: Mit in resničnost*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej, s. 45–73.
- Županek, B. (2010). *Zgodbe o začetku Ljubljane: Emona, argonavti in ljubljanski zmaj*. W: B. Županek. *Emona: Mit in resničnost*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Mestni muzej, s. 27–39.

Źródła internetowe

- Polski Komitet ds. UNESCO, *Dziedzictwo kulturowe. Słowenia*. <https://www.unesco.pl/?id=300>. (2.01.2024).
- Sivec, I., *Emona – mesto, ki stoji že dva tisoč let*, „Davnopis”, styczeń 2014, <https://tinyurl.com/4yk9k244>. (10.10.2023).

- **MARLENA GRUDA** – holds PhD in Literary Studies and specializes in Slovene Literature. She graduated from the University of Silesia, and since 2016 has been employed in the Institute of Slavic Studies at the Jagiellonian University. Her book *Zaczynając od różnicy. Przemiany bohatera w powieści słoweńskiej po 1991 roku* came out with the Jagiellonian University Press in 2019. Gruda's academic interests involve the history of Slovene literature, comparative approaches to literature, as well as literary translation. She has translated into Polish the prose of Vlado Žabot, poetry of Milan Dekleva and Anja Golob, and the novels of Evald Flisar, Miha Mazzini, and Jasmin B. Frelih.